

Obdobie posledných rokov je na monografie venované osobnostiam bývalých československých prezidentov neobvykle bohaté. Nielen medzi odbornou verejnosťou výrazne zarezovali najmä práce o Edvardovi Benešovi (Antoine Marés, Argo, 2016) a Gustávovi Husákovi (Michal Macháček, Vyšehrad, 2019). Pozornosť sa v tejto súvislosti nevyhla ani historicky azda najkontroverznejšej postave Jozefa Tisa (James Mase Ward, Slovart, 2018). A hoci každá z uvedených kníh ponúka osobitý pohľad na život konkrétneho štátnika, autori sa už vopred mohli spoľahnúť na čitateľovu znalosť základných faktov a reálií. Heslo *Beneš, Masaryk* či *Tiso* skrátka nemá väčšina ľudí problém zasadiť do dobového kontextu, ba dokonca je schopná pridať aj zopár zaujímavých informácií z ich osobného či politického života. Trvalá prítomnosť menovaných prezidentov v širšom spoločenskom (po)vedomí z nich robí, povedané boxerskou terminológiou, ťažké váhy politických dejín 20. storočia. Pozornosť, ktorá je im venovaná, však často prekrýva osudy iných osobností, ktorých mená a životné osudy s pribúdajúcim časom upadajú do zabudnutia a stávajú sa predmetom záujmu malého počtu nadšencov. Medzi také dlho patrila aj osobnosť Emila Háchu. Vyše 800-stranová kniha českého historika Víta Machálka však hovorí jednoznačne a nahlas – neprávom!

Prezidentom proti svojej vôli

Spor o Háchu, ako historická obec nazýva neutíchajúcu polemiku nad konaním prezidenta pomníčkovskej Československej republiky, sa rozpútal ihneď po jeho smrti v roku 1945, a bez zveličenia možno povedať, že trvá dodnes. Dôkladom toho je napríklad konanie Českej pošty, ktorá sa po obdržaní súkromnej objednávky na výrobu známok s portrétom bývalého prezidenta obrátila na viacerých historikov s otázkou vhodnosti takéhoto kroku.¹ Spor tlejúci dlhé

¹ Dôvodom predmetnej objednávky bola skutočnosť, že prezident Emil Hácha nebol z dôvodu histo-

desaťročia sa tak mohol opätovne naplno rozhorieť. Bol Emil Hácha zradcom a ochotným kolaborantom quislingovského strihu, alebo išlo o vlastenca, ktorý sa československý národ pokúsil aj za cenu vlastného poníženia previesť jedným z najťažších období novodobých dejín? Za základný odrazový mostík pri hľadaní odpovede na túto otázku považuje autor dlhodobu a opakovane artikulovaný postoj samotného Háchu k výkonu prezidentskej funkcie. Azda ako jediný československý prezident o danú funkciu nikdy nestál, ba dokonca ho podľa spomienok Františka Weyra nezaujímala ani samotná politika.² Okolnosti vynútenej abdikácie Edvarda Beneša spojená s požiadavkou rýchleho obsadenia prezidentského nástupcu nielen v prípade Háchu, ale aj iných oslovených kandidátov iba sotva dovoľuje skloňovať slovo *ašpirácia*. O tom sa presvedčila aj politická reprezentácia, ktorej séria pokusov osloviť významné osobnosti politického života skončila neúspechom. Všeobecne pretrvávajúci názor väčšiny oslovených preganatne vyjadril dekan právnickej fakulty Karlovej univerzity prof. Ján Kapras, ktorý uviedol, že ako prezident by sa stal (cit.) „...*pouhou figurkou, ktorá by bola zmítaná událostmi dejín*.“ (s. 163) Toho si bol podľa Víta Machálka veľmi dobre vedomý aj Emil Hácha, ktorý práve v čase hľadania Benešovho nástupcu zavŕšil z pozície predsedu Najvyššieho správneho súdu svoju úspešnú kariéru a chystal sa do dôchodku. Vhodnosť stranicky nezaťaženého, no zároveň odborne vysoko uznávaného „kandidáta“, prirodzene, nezostala bez pozornosti politických špičiek, ktoré sa na Háchovom mene (bez podpory komunistov) veľmi rýchlo zhodli. Uvádzaný kon-

rických kontroverzií spätých s výkonom funkcie ako jediný československý prezident vyobrazený na tradičnej poštovej známke.

² (cit.) „...*pro politiku a vše, co s ní souvisí*“, nejevil Hácha „*žádnou zálibu a žádné zvláštní porozumění*.“ (s. 111) Bližšie pozri: WEYR, F.: *Paměti 2. Za republiky (1918 – 1938)*. Brno : Atlantis, 2001, s. 96.

senzus tak ešte znásobil tlak, ktorý mal Háchu primäť k súhlasu. K argumentom o národnej povinnosti a vlastenectve sa pridávali aj názory z cirkevných kruhov, ktoré nábožensky silno založenému Háchovi dávali (cit.) „...na srozumiteľnou, že jeho povolání za hlavu státu je Božím řízením, kterému se nesmí vyhnout.“ (s. 168)³ Poslednú teoretickú možnosť, ktorá mohla zhatiť Háčov vstup do prezidentskej funkcie, predstavovali v deň hlasovania iba silnejšie autonomistické tendencie slovenských poslancov, ktorých hlasy pre prezidenta jednotného Československého štátu boli neisté. To, čo by iných kandidátov (za iných okolností) napĺňalo nervozitou, však pre Háchu predstavovalo skôr nádej, že tento bláznivý nápad nakoniec predsa len nevyjde. Dokazuje to aj jeho komentár v čase hlasovania, po ktorom mala na pravé popoludnie nasledovať slávnostná delová salva. Keď sa delá ani niekoľko minút po dvanástej neozývali, Hácha podľa pamätníka Jiřího Havelku s potešením vyhlásil (cit.) „...tak mne ti Slováci přeče zachránili. Půjdeme to zapít ‚Na slávník‘.“ (s. 173) Slováci však Háchu „nezachránili“. Dňa 30. septembra 1938 sa zložením sľubu ujíma funkcie opakujúc svojim spolupracovníkom poznámku, že sa cíti byť iba *miesto-držiteľom* funkcie neprítomného prezidenta Beneša, ktorému je pripravený svoj úrad kedykoľvek odovzdať späť. (s. 191)

Za hranicou možnosti

Obsahová mohutnosť pokrývajúca najmä činnosť prezidenta Háchu počas nacistického intermezza v období rokov 1939 – 1945 vzbudzuje v čitateľovi pocit, že hlavu štátu sleduje takmer v denných sekvenciách. Stáva sa účastníkom súkromných rozhovorov, sprievodcom na cestách, súčasťou politických plánovaní a v neposlednom rade aj svedkom ťažkých rozhodnutí, ktoré Háchu zamestnávali so zvyšujúcou sa intenzitou. Vrcholné, no zároveň hrozivé miesto autorovho rozprávania tvorí autentickými prameňmi detailne zrekonštruovaná prezidentska

dentova cesta do Berlína a následné stretnutie s Hitlerom. Táto potupná „cesta do Canossy“ prezidenta suverénneho štátu síce už vtedy dostatočne zreteľne predznamenal vývoj nasledujúcich udalostí, no tie aj napriek tomu v nasledujúcich rokoch predstihli akékoľvek pesimistické predstavy. Vehementné domáhanie sa odloženia popravy predsedu vlády Aloisa Eliáša, trvanie na návrate vysokoškolských študentov odvedených do koncentračných táborov či intervenovanie za na smrť odsúdených „vlastizradcov“ z radov bežných občanov tvorí iba stručný výpočet úloh, ktoré na Háchu v nasledujúcom období čakali. Machálek v tejto súvislosti opakovane zdôrazňuje fakt, že dosiahnutie čo i len čiastočných cieľov Háchových požiadaviek muselo byť v každom jednom prípade vykúpené čoraz okázalejšími prejavmi lojality, ktoré mali tretej ríši slúžiť na upevnenie vlastnej legitimity. Nielen obyvatelia protektorátu, ale aj medzinárodná verejnosť si tak mohla v novinách prezerat fotografie československého prezidenta zdraviaceho svojou pravoucou pochodujúce nemecké vojská v uliciach Prahy, čítať Háchove blahoželanie k Hitlerovým 50. narodeninám a v rozhlasových prijímačoch počúvať prejav o tom, že (cit.) „...místo českého národa je v tomto velikém boji jedině po boku Velkoněmecké říše“.⁴ Opakované ponížovanie sa pred vlastným národom Hácha označoval za nevyhnutné *polknutí ropuchy* (s. 443), ktoré síce natrvalo ublíži jeho osobnej cti, no zachráni životy iných. S pribúdajúcimi prejavmi lojality sa navyše zhoršuje aj Háchova pozícia, ktorý sa po čase ocitá medzi mlynskými kameňmi oboch strán sporu. Zatiaľ čo predstavitelia nacistického režimu veľmi rýchlo prehliadli jeho vypočítavé správanie a nechotu prispievať k pozitívnemu obrazu Nemecka bez poskytnutej protiidnoty, naopak, zahraničný odboj na čele s Benešom považoval kolaborantské prejavvy za zbytočnú „nadprácu“, ktorá poškodzovala obraz Československa nielen v zahraničí.⁵

⁴ Hácha, E.: Rozhlasový prejav 30. mája 1942.

⁵ Snaha o vymedzenie proti protektorátnemu režimu so všetkými jeho predstaviteľmi sa zvyšovala aj pod tlakom Sovietskeho zväzu, ktorý sa v roku 1942 nečakane ocitol medzi napadnutými štátmi.

Kritika zo strany exilovej vlády s Benešovou výzvou na rezignáciu na post hlavy štátu tak ponecháva Háchu prakticky osamoteného s výnimkou najbližších spolupracovníkov. Známa je v tejto súvislosti najmä poznámka nacistami neskôr popraveného predsedu vlády Aloisa Eliáša, ktorý v tajnej komunikácii na margo nepochopenia Háchovej role v beznádejných časoch okupácie štátu exilovej vláde pripomína, „...že na kanapi se revoluce dělá dobře.“ (s. 378) Nepríliš široký manévrovací priestor sa pre Háchu zužuje s pribúdajúcimi zdravotnými ťažkosťami a úplne uzatvára atentátom na Reinharda Heydricha. V posledných mesiacoch fyzicky, ako aj psychicky zlomený Hácha trpí výpadkami pamäte, hlbokými depresiami a bez pomoci sa nedokáže ani podpísať. Zjavná neschopnosť riadne zastávať funkciu hlavy štátu však pre nacistických predstaviteľov nepredstavuje dostatočný dôvod na jeho nahradenie. Bezmocným prezidentom je Hácha nútený zostať až do momentu definitívnej porážky Nemecka, ktorá mu však neprináša oslobodenie. *Slamník* z názvu pohostinstva, do ktorého chcel ísť pôvodne osláviť svoje „nezvolenie“, sa v máji roku 1945 mení na skutočný slamník v cele Pankráckej väznice, v ktorej v nedôstojných podmienkach o niekoľko dní zomiera.

Hácha ako večná dilema

Prístup, ktorý Machálek pri spracovaní Háchovoho života zvolil má neskrývane apologetický charakter. Hoci sa k nemu autor na žiadnom mieste explicitne nepriznáva, je zrejmy od prvých strán knihy a neopúšťa ju ani v závere. Obvinenie z historickej neobjektivity však nie je namieste. Machálek sa totiž nijak nevyhýba citlivým epizodám Háchovoho života a ani ich neprikrášľuje. Čitateľ presvedčený o nutnosti všestranného vzdoru proti vláde totalitného režimu

a to bez najmenších prejavov náklonnosti sa po prečítaní Machálovej knihy iba utvrdí vo svojom názore. Nezabráni mu v tom ani upozornenie Václava Černého, ktorý Háchových kritikov varuje, že (cit.) „...vynáší soud nad troskou muže, jehož stav může být stěží látkou mudráctví a moudrosti. Bude kritizován stín starce, jemuž není dovoleno dokonce ani zhroutit se a spadnout na zem ze svého křesla jako uzlíček kostí: Němci by jej zvedli a vrátili na místo. Mají jej konečně takového, jakého ho mít chtěli, a musí zůstat tam, kde ho potřebují.“ (s. 533-534).⁶ A hoci sa Machálek svojím enormným odborným úsilím evidentne snaží o definitívne rozseknutie sporu o Háchu, tento pokus pravdepodobne nevyjde. Neviditeľná drobná činnosť realizovaná v prospech druhých zostane vždy schovaná za fotografiou hajľujúcej hlavy štátu po boku najvyšších predstaviteľov Tretej ríše a námahu spojenú s preštudovaním 800-stranovej štúdie bude ešte dlhú dobu nahrádzať zjednodušujúci Werichov popevok „*Hácha, Hitlerův brácha*“. Neocenniteľný prínos Machálovej knihy však presahuje tieto mikro-súboje a paradoxne presahuje aj samotného Emila Háchu, ktorý je ich kľúčovým hrdinom. Dotýka sa totiž témy osobných hraníc vyvstávajúcich v procese hájenia našich vnútorných hodnôt a toho kam až sme ochotní zájsť pri ich presadzovaní. Je za ne zmysluplné obetovať aj cenu vlastného života, alebo ide o hodnotu až príliš vysokú, ktorú nemožno zmieňať? Dilema nerozlučne spätá s menom Emila Háchu sa tak stáva skôr naliehavou výzvou, či presnejšie otázkou, na ktorú si každý z nás musí odpovedať sám.

Jakub Neumann*

⁶ Bližšie pozri: ČERNÝ V.: *Křik Koruny české. Paměti [II] 1938-1945. Náš kulturní odboj za války. 3. vydání*, Brno: Atlantis, 1992, s. 215.

* JUDr. Jakub Neumann, Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.